

## Del parlar de Vilanova i la Geltrú: alguns mots i locucions no recollits fins ara als diccionaris

A cap escriptor català la llengua li pot resultar indiferent. Vivint com visc encara massa a prop de l'àrea metropolitana de Barcelona i no sent-me possible, doncs, la plena immersió lingüística en la nostra llengua, durant molts anys he mirat de compensar aquesta manca de densitat en l'oralitat ambient parant orella a la percaça de mots i locucions genuïns que, captats aquí o allí, algunes poques vegades no he trobat al portentós *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), que consulto amb profit tot sovint.

Consignaré a continuació uns quants d'aquests mots i locucions que, oïts a Vilanova i la Geltrú, no he vist fins ara recollits ni en el DCVB ni tampoc en el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut (DIEC), que ara bé podria acollir-los. Amb el benentès que el fet que siguin ben característics del parlar vilanoví no vol pas dir que en siguin privatius o exclusius. Les paraules també viatgen.

Localismes, arcaïsmes o popularismes, són mots i expressions molt relacionats, en general, amb el món de la pesca o mariner. Que és un món d'horitzons oberts i d'atzars domesticats també pel joc de la comunicació verbal: per la paraula ferma com la terra. Aquí va, doncs, com a simple testimoniatge d'un recollector de mots *amateur* (o per amor), aquesta petita col·lecció de particularitats lèxiques del més genuí català de Vilanova i la Geltrú:

**aguantar els quatre de vuit** (una torre humana de quatre pilars en vuit nivells d'alçada) és una locució que al·ludeix metafòricament al sobreesforç del casteller i que s'usa sobretot en el sentit figurat de 'mantenir-se un hom ferm, sostenint una càrrega, un compromís o una responsabilitat'.

**anar lluent** vol dir 'córrer, esquiua com el peix quan, vist refulgir dins la xarxa o tret fora de l'aigua, malda per fer-se escàpol'.

**apalencat -ada**, en el sentit figurat de ‘plantat o clavat en un lloc’, com ancorat o fixat en una posició. L’adjectiu ve de *palenc* o *palissada* i no pas de *palanca*, com erròniament es podria suposar. *Apalencar-se* en algun indret equival a ‘fer-s’hi fort, atrinxerant-s’hi’. Quan Vilanova era popularment anomenada «L’Havana Xica», a Cuba l’*apalencado* era l’esclau negre o mulat fugit cap a la muntanya, on procurava fortificar-se i resistir en un *palenque* enmig del bosc.

**arrajar** és mot que, desconegut per al DCVB i per al DIEC, Xavier Garcia i Soler defineix com a «aprofitar, la barca o una persona, un cop de mar o una ona per arribar a la costa». O sigui: ‘deixar-se endur’, a raig d’onada, com a equivalent d’un encara no normatiu verb *surfejar*. Aquest *arrajar* bé podria també ser una manera de dir *arraixar* per definir així una manera específica de navegar que seria pròpia de l’*arraix*, el patró d’embarcació sarraïna. O potser aquest *arrajar* vilanoví vindria a ser una deformació gràfica o de pronúncia del verb *arrallar* que, en el sentit d’«acostar a la ra[t]lla», sí que recull el DCVB, bé que com a mot propi de Solsona i de Cardona, a l’interior del país, i no pas a la costa?

**baranda**. *Fer el baranda*, loc.: ‘robar’; *anar de baranda*, loc.: ‘anar de gresca’. En castellà hi ha *barahúnda*, mot d’origen incert que la Real Academia Española defineix com a «ruido o confusión grandes». Potser del caló?

**bolerany**. Amb aquest mot, propi de Vilanova i de Sitges, es designa el ‘remo-lí o xuclador que es forma prop de la costa en dies de ressaca, regolf o retrocés violent de l’aigua seguint un corrent de fons’. El boierany és un perillós fenomen, sovint mortal per a qui s’hi veu engolir en dies de mala mar. Aquest apel·latiu marítim dialectal s’ha transcrit habitualment amb *v* inicial, com a *volerany* (per exemple a Garcia, 1980), però el doctor Veny l’ha explicat a la llum de l’equivalència acústica B = G i ha determinat que «És indubtable que la base lexemàtica és el substantiu *gola*, que ha estat aplicat, per metàfora, al forat d’aigua arremolinada, de força giratòria, que engoleix allò que atreu (cf. *engolidor*)».

**bromerall**, ‘massa de bromera o escuma causada en la superfície marina pel vent o per la mola de peix quan aflora, ja dins la xarxa’.

**butzu**, en el sentit de ‘gras’, és un italianisme clar: de l’italià *buzzo* [búddzo], ‘pap’ o ‘panxa’. Si no és un genovisme antic, arribat per via marinera, potser va ser incorporat al lèxic local a partir de l’arribada d’italians a la fàbrica Pirelli, els primers anys del segle xx. En el mateix sentit, en el segle passat també va utilitzar-se molt *fatty*, de l’anglès arribat per via del cinema.

**cabrall**, en el sentit de ‘cabrum’ o ‘conjunt de cabres o *cabretes*’, que és el mot amb què també es designa l’escuma en el crestell de les onades quan fa vent.

**calar la bóta** és la manera específicament vilanovina de *fer volar l’estel*. «L’accepció de *calar* és clara i diàfana especialment en els pobles de la costa com el nostre», ha escrit Oriol Puig i Almirall. «Els mariners, de submergir la xarxa en diuen *calar-la*; igualment ho aplicaven a l’hora de provocar certs moviments de

les veles valent-se de les cordes i és, per tant, ben lògic que per extensió d'endinsar l'estel dins l'espai, de fer-lo evolucionar amb un cordill com si es tractés d'una vela, en diguessin *calar*, calar l'estel». La pràctica d'aquest entreteniment va generar un cert argot: de fer-lo rodar a mig aire en el sentit de les busques d'un rellotge, per exemple, se'n deia, per analogia, *fer-li fer capbussons*.

De l'estel —o grua— se'n deia *bóta* per la semblança amb els bocois que, en aquella platja de gran tràfec exportador del vi del Penedès, manufacturava el nombros gremi de boters. Aquest *calar la bóta*, o *fer volar l'estel*, des de les torratxes de les cases més que no pas des de la platja, va ser un gran entreteniment local, en especial al darrer terç del segle XIX. Més endavant, i fins que l'afició va anar desapareixent a causa de les precaucions legals en matèria de prevenció d'incendis, de l'antic entreteniment d'enlairar globus —o bombes— de paper també se'n deia *calar globus*.

**cançó**, volent dir 'moment breu', de durada gairebé inapreciable i de significació similar al «no res» de l'expressió *en un tres i no res*. «Això ho farem en una cançó», es diu, volent dir «això ho farem en un instant, sense dificultats». També es diu «això és una cançó»: això és cosa de bufar i fer ampolles, això és un joc de poques taules, que no costa gens de fer.

**caure de la palanca** és, en l'argot mariner vilanoví, 'caure en desgràcia, perdre l'equilibri o la posició, desacreditar-se' (per exemple un treballador que ha fet alguna cosa mal feta). *Palanca* adopta en aquesta accepció (DCVB, *palanca*, 2) el sentit de 'passera'. La palanca era el tauló que facilitava el pas d'en terra a bord. I també el tauló projectat enfora de la borda per on es llançaven a l'aigua els mariners o feien els últims passos els condemnats a perdre's en mar lligats de peus i mans.

**ceptrot**. En la forma *setrot*, en el sentit de 'tabalot' o 'tarambana', ja apareix al *Diccionari català-valencià-balear* com a mot figuratiu derivat de *setra* o recipient de terrissa per al vi. Però aquest mot, que s'aplicava despectivament als embriacs i a les dones promíscues, més aviat sembla haver-se d'escriure com a *ceptrot*, augmentatiu de *ceptre*, la vara simbòlica de l'autoritat reial que en el Ball de Diables de la Festa Major es converteix en la maça amb giravolt pirotècnic que agiten els endimoniats mentre saltironegen al so del tabal. En el lèxic popular vilanoví *ceptrot* és, també en sentit figuratiu, un 'esbojarrat', un 'curt de gambals', un 'ceballot' o 'curt d'enteniment'.

**cordó**, com a equivalent de *seguici*, *filera* o 'arregliment sense discontinuïtats'. *Un cordó de gent*, en el mateix sentit d'un continu' o 'un seguit de gent'.

**coffi**, no pas només com a 'atuell per fer la bugada' sinó també com a 'test o torreta per tenir-hi plantes'.

**doble**, en el sentit de 'gruixut/gruixuda'.

**donar per la pala** (a Igualada, en el mateix sentit, *donar per la segura*) o *donar per la banda* (totes tres maneres de dir no es recullen al DCVB): 'esquivar les dis-

cussions, tot donant la raó sense discutir, encara que es tingui la convicció que l'altre no la té'.

**endimari**, el localisme vilanoví —i també sitgetà— més característic, és definit pel *Diccionari català-valencià-balear* com a «Persona o cosa inútil o que fa nosa», i, doncs, com a sinònim implícit del popular *trasto*, de *andròmina* i de *mal-endreç*.

«Fuig d'aquí, endimari!» se sent dir al marrec que destorba la feina dels grans, o s'està al mig del pas, entre cames. Màrius Serra, de família materna vilanovina, ha ironitzat sobre els intents de Joan Coromines per precisar l'etimologia del mot: «Coromines hi veu traces del grec, però aposta per la influència del mot *endèries* (trastos sense valor, persones petites) sobre *andròmina*, tot descartant la hipòtesi (!) del *dromedari*, “passat que aquest darrer mot s'hagués interpretat per etimologia popular com un derivat de l'ètimon d'*andròmina*, a la manera d'una quimera o figura mitològica”. Ja es veu que el fascina que l'andròmina pugui venir d'Andròmeda, “protagonista d'una història mitològica tan fantàstica que es degué prendre com a expressió eminent de faula, mentida, embolic”. Posats a embolicar, esperem que algun dia l'endimari surti de l'armari.»

**enrefilar-se** (verb que no apareix al DCVB), per *enfilat-se* o 'pujar ajudant-se de peus i mans', és expressió marinera local des dels temps de la navegació a vela.

**enviar la causa a Madrid** (sentit a Vilanova, a l'advocat Roig-Santacana, de família de juristes, el gener de 1983) equivaldria en un cert argot jurídic a 'complicar-se del tot algun litigi', a 'posar-se les coses difícils'. «La part contrària em va enviar la causa a Madrid», en el sentit d'«es va enfilat per les parets», «se'm va empipar més del que era d'esperar» o «se'm va posar fet una fera». El modisme, jurídic, té a veure amb el fet d'enviar el litigi a Madrid com a últim recurs.

**escatar**, en el sentit figurat de 'recriminar' o de 'castigar físicament', per analogia amb el fet de rascar l'escata del peix. «Ja t'escataré, ja, si t'ensexampo!»

**esganguelar-se** una peça de roba com a equivalent de 'donar-se', 'deformar-se' o 'perdre forma'. El verb, no privatiu de Vilanova, s'usa a la costa que va de Tarragona a Vilanova i Sitges.

**esmarris**, m. pl., és un plat tradicional cuinat pels pescadors amb el peix senzill de poca sortida a l'encant. Es troba documentat a Ramon Ferrer i Parera, *Poetes, versaires i rimadors vilanovins* (Vilanova i la Geltrú, 1958): «els esmarris a la barca en mar». El mot és usat al tram de costa que va del Garraf a Tarragona. Pere Tàpias aventura que «podria tractar-se d'un menjar fet amb poc temps, per sortir del pas, o bé es podria entendre com un plat fet sobre la marxa, lluny del protocol culinari» i fa venir el mot de *esmarrar* o bé *esmarrit*, que són mots que sí que apareixen al DCVB. En la meua opinió, cal relacionar *esmarris* amb l'italià *smarrire*, 'perdre'. Així, doncs, l'adjectiu *esmarrit* voldria dir no tan sols 'migrat', 'decandit' o 'contorbat de dolor', en el sentit restringit que recull el DCVB, sinó sobretot 'perdut',

‘rebutjat’, ‘refusat’, ‘descartat’. Així, *els esmarris* (o *esmarrits*) vénen a significar ‘els rebuigs’, o sigui el peix invendible amb què es fa el plat mariner que rep —per metonímia— aquest mateix nom plural.

**espellongar** (oït tant a Vilanova com a Sant Sadurní d’Anoia), en el sentit d’‘espavilar-se’. Seria deformació de *esperllongar*, que ja recull el DCVB com a «allargar» o «estendre» una corda procurant que quedi tibada en tota la seva longitud. Per analogia, doncs, s’aplica en el sentit de ‘mantenir-se en tensió’, ‘estar amatent’, ‘espavilar’ o ‘avivar l’enteniment’ i és usat sobretot en funció exhortativa o imperativa: «Vinga, noi, espellonga!»

**fer el borinot**, localisme en el sentit de ‘voltar atabaladament i sense rumb’, ‘rondar fent el tabalot entorn d’algú’.

**fer la senyora**, per ‘brandar’ o anar d’una banda a l’altra com el gros embalum del faldar femení en temps dels mirinyacs. Com diu el *Costumari català* de Joan Amades (ed. 1982, p. 657): «dit d’un estel o grua quan fa esses a mercè del vent». Sentit a Vilanova, el 1982, com a sinònim de *anguilejar* o *serpentejar*, quan un grup d’homes de «Baix-a-mar» traginaven un moble llarg i pesant que calia entrar per una porta massa justa per al seu volum: fer-li fer moviments oscil·lants amb habilitat per tal que, damunt una estora, el moble, fent la senyora, llisqués.

**fondo**, que el DIEC ja recull —«Al Garraf, vall seca i encaixada en terrenys calcaris»—, és mot que també s’aplica, per extensió, a la toponímia submarina. Per exemple «el fondo del Pedroell» (que és un indret d’en mar que els mariners identifiquen per la senya que es dóna per l’arreglerament del turó de la Geltrú amb el Pedroell [escrit habitualment *Padruell*], la masia situada on hi devia haver el «pedró vell» o pedra indicadora del límit nord del terme).

**fresquera**, f., ‘hipogeu’ o ‘cambra excavada sota terra, generalment de forma circular, on es guardaven els aliments en fresc a temperatura constant’.

**ganyifa**, com a *ganyota*.

**gatets**, **fer gatets** (en castellà *gorgoritos*), ‘desembussar la canalera o gargamella i començar a fer exercicis de veu’ (*gatet*, pl.: ‘veu’).

**granejar**, ‘lluir’, ‘anar-li a un bé les coses’, ‘fructificar’, ‘donar-li gra, fruit o rendiments’. «Com graneges!» —dit admirativament.

**guergal** és la manera amb què a Vilanova es designa el vent d’entre tramuntana i llevant més correntment conegut com a *gregal*.

**guixot**, m., confit de sucre blanc pastat com a guix, i revestint o no una ametlla. Tradicionalment, els guixots eren els projectils catapultats a mà, com avui ho són els caramels, en les simulacions de batalla típiques de les comparses de diumenge de Carnaval.

**llamp**, com a sinònim de *munt*, *pila*, *tou* o *grap* en el sentit de ‘gran quantitat’, o ‘gran abundància’, d’alguna cosa. Es diu, per exemple, «un llamp de peix» o «un llamp de barques».

**manegada**, en el sentit de ‘manipulació fraudulenta’, ‘martingala’ o ‘tripijoc’. El DCVB només defineix el mot, en la seva segona accepció, en sentit figurat, com a «Arranjament, avenença per a resoldre una discrepància». El mot ve, evidentment, de *mànega* o *màniga*, que també designa un ormeig de la pesca d’arrossegament, i per extensió potser equivalia a *trampa*, tal com recull l’accepció 11 del DCVB: «parany, trampa (Tarragona)», qui sap si ja relacionant la màniga vestimentària amb qualque mena d’ocultació en els jocs de cartes. De manera que la locució *fer mans i mànegues* (per aconseguir alguna cosa) vindria a significar no només ‘fer el possible i l’impossible’ sinó també, en sentit figurat, ‘fer el que es pot fer i el que no es pot fer (perquè no és permès)’. *Manegar*, així, seria també, en una accepció no recollida al DIEC, ‘manipular’ o ‘maniobrar’ per obtenir enganyosament, o amb simulació, algun benefici.

**manxiula**, en el sentit d’‘indirecta’, de ‘cosa dita amb segones, amb intenció feridora o mortificant’. Per analogia amb la planta del mateix nom, que és irritant com l’ortiga.

**mascarot**, com a augmentatiu de *màscara* designa no només la disfressa sinó també la persona disfressada grotescament per Carnaval.

**molassa**, ‘barraca de pedra seca al camp per desar-hi les eines o per arrecerars’hi el pagès en cas de mal temps’. Aquesta construcció popular antiquíssima, que es va escampar molt sobretot en zones on els templers van plantar vinya al segle XIII (com els costers del Rosselló o la Conca de Barberà), aprofitava (com també per als marges) les pedres procedents de la rompuda de la crosta terrestre en el procés d’artigar o «treure artiga» com a conquesta d’espais de conreu al bosc, que va ser tan important durant la gran transformació agrària del segle XVII. Havent-hi intervingut sobretot gascons (en aquell temps va arribar a Catalunya una gran immigració de mà d’obra procedent d’aquella zona), el mot *molassa* sembla venir de l’occità *moulasso*, que és el nom de la pedra tova que ja feien servir aquells constructors en el seu país d’origen i que, en el sentit d’«arenisca tendra», ja consigna el DCVB. *Molassa* és, doncs, un augmentatiu clar de *mola* i no de *mula*, com induiria a interpretar erròniament l’habitual transcripció del mot com a *mulassa*, que és el nom que per analogia també rep en alguns llocs un túmul, empostissat o «motlle de fusta per a la construcció de revoltons» (DCVB) i, a Vilanova mateix i en altres llocs, la carcassa en forma de mula que constitueix un dels entremesos tradicionals de la festa popular.

**ninyolar**, ‘teixir xarxa amb ninyola (o ninya)’.

**no gaire, no!...** (de vegades abreujat en «no gaire!...») és una expressió equivalent a la interjecció *oidà!*, en el sentit de *Déu n’hi do!* (o *Déu li’n do!*), per expressar admiració, sorpresa o satisfacció per l’abundància o la raresa d’algun bé. «No gaire, no!...» reafirma de forma irònica una convicció ara irrefutablement demostrada tot deixant en evidència qualsevol dubte anterior en sentit contrari. Per

exemple: «No hi haurà gaire peix a la nansa, avui...» —vacilla un pescador. I l'altre replica, un cop suposat o vist que sí: «no gaire, no!...».

**palangre**, en el sentit d'«embolic», per analogia amb la facilitat amb què pot entortolligar-se la llarga enfilada d'hams que els pescadors d'aquesta especialitat calen en mar com a esquers perquè s'hi agafin els peixos. «Quin palangre!» seria, en l'argot de la gent de la platja, equivalent a «quin embolic!». I *desfer el palangre* allò que, en llocs de tradició tèxtil, seria *desembolicar la troca*, o sigui 'solucionar un problema complicat'.

**pèlags**, usat generalment en plural, són els 'tolls o bassals que quan plou es formen als clots dels carrers de terra batuda'. No és tampoc un vilanovisme estricte i el DCVB d'Alcover-Moll el fa d'ús també a Manresa, Terrassa, el Camp de Tarragona i el Penedès.

**pixarot**, vulgarisme per designar el 'toll d'aigua estancada a la desembocadura d'una rambla, rial o riera'. En la seva forma femenina, *Pixarota*, és un topònim viu a Mont-roig del Camp. Sabem per tradició oral que a «Baix-a-mar» (que és com els vilanovins —i abans els geltrunencs d'entorn del castell medieval— anomenen tradicionalment la franja costera —«la platja»— ja des dels temps llunyans en què la gent creia que del mar només en venien amenaces i perills), el restaurant Peixerot, que des de principis del segle passat es va anar fent un gran nom per la seva cuina marinera, era popularment conegut com a «can Pixarot», tot i que el nom amb què es publicitava el primitiu cafè mariner alludia a les palmeres que hi havien plantat per embellir l'indret.

Com que el nom de *Pixarot* era —o era considerat— malsonant (tot i que les fortors del peix i les del pixum no deixen de tenir, segons com, alguna semblança olfactiva), es veu que algú (el pintor Alexandre de Cabanyes s'ho atribuïa) va aconsellar al propietari de la cèlebre casa de ranxos que mudés el nom de l'establiment, d'acord amb l'ortografia fabriana, mitjançant la senzilla operació d'introduir una *e* que vincularia la marca a «peix» i no pas a «pixat». I tot quedaria més fi.

Algú podria haver-se pensat que el primitiu *Pixarot* devia ser un malnom atribuït per la gent a algú en concret, fossilitzat qui sap quan en un nom de casa, com ha estat tradicional en el món pagès i mariner. Però a Mont-roig del Camp, molt a prop del mas familiar on Joan Miró va passar llargues temporades estivals, hi ha una riera coneguda popularment (com també la platja on va a desaiguar) amb el nom de «la Pixarota». Més encara: a Mont-roig he sentit usar *pixarota* no pas estrictament com a nom propi, sinó com a nom comú i sinònim de *riera*.

*Pixarot? Pixarota?* Tots dos noms són augmentatius clars de *pixat*, *pixada* o *pixarada* (pel mateix mecanisme amplificador que transforma *rec* en *reguerot*). El mot, el vulgarisme, evidentment ve de *pixar*, que és verb que també s'aplica, en el registre col·loquial, al fet de 'regalimar una aigua' o de 'quedar amarat un ambient amb la humida *boira pixanera*'. *Pixar* és *orinar*, encara que (per analogia) també

s'aplicava aquest mot, en la nostra costa, a l'operació de fer desaiguar una barca fent que l'aigua surti per l'embornal'.

Però no sembla pas que hagin d'associar-se els dos noms citats amb cap mena de malnom personal o familiar ni amb cap mena d'espai insalubre amb funcions de mingitori. Una semblant situació geogràfica del nostre «Pixarot» i de «la Pixarota» de Mont-roig, tots dos en el tram final de sengles rambles o rieres de correntia escassa i només estacional, fa pensar que es tracta de dos topònims, o noms de lloc, i no estrictament de dos malnoms o sobrenoms de caràcter pejoratiu, com podria semblar de bon començament. Així, doncs, *pixarot* (com el seu femení *pixarota*) vindria a ser un 'sinònim vulgar de *riera* o de *rambla* en el seu tram final, quan l'aigua de les pluges de la tardor s'hi entolla', de vegades formant un palúdic aiguamoll o maresma. Cal tenir en compte que tota la zona costera de Vilanova era lacustre i que es coneixia des de l'edat mitjana amb el nom de Ça Llacuna.

He dit «rambla» i és bo de recordar, ara, que, abans que moltes d'elles fossin cobertes per fer-ne un passeig urbà, una *rambla* (mot que ve de l'àrab, i que també podria traduir-se per 'arenys') és un «llit de riu o de torrent cobert d'arena o pedres procedents de les avingudes». Que és el que és, encara avui, «la Pixarota», el topònim amb què els de Mont-roig del Camp anomenen tant la riera (seca la immensa majoria dels dies de l'any) com la platja on desemboca. I que és també, cal suposar, allò que volia donar a entendre l'antic mot vilanoví *Pixarot*, que és així com devia dir-se tradicionalment la desembocadura de la Rambla a la zona marítima, allí on avui hi ha el monument a Francesc Macià.

**pixum**, com a sinònim, també habitual en altres llocs (per bé que encara no és recollit al diccionari), de *masmorra* o *calabós*.

**plegar**, en el sentit de 'collir'.

**remesclos**, pl. d'un primitiu masculí, *remescl*, equivalent al femení *remescla*, que dóna *remesclar* —o 'tornar a mesclar'. «Els remesclos», o 'barreges de diversos ingredients', són propis de la cuina marinera.

**segarreta**, 'temporer en temps de collita' que, procedent de la Segarra, començava fent de segador i acabava fent de veremador a mesura que anava desplaçant-se des de l'interior del país fins a la costa.

**senya** és un mot femení que en la tercera accepció del DCVB significa «adreça, indicació del carrer, nombre de casa, etc., on algú habita». Però en el llenguatge mariner, i així caldria també recollir-ho al diccionari, *senya* és 'cadascun dels senyals terrestres que ofereixen la indicació per situar-se dins algun punt concret de la mar tot seguint traces ben precises projectades amb l'ajut de la geometria'.

La traça no és només una habilitat sinó que també pot ser una petjada, allò que en mar seria un deixant o una estela. Les traces no són només testimonis d'alguna cosa que ha existit, indicis o vestigis que queden i recorden alguna cosa passada,



sinó línies imaginàries que poden ser també plans i projectes, camins que encara no han estat solcats.

Quan les embarcacions no disposaven de l'actual tecnologia d'orientació via satèl·lit els indrets de la mar es localitzaven amb més o menys precisió quan l'ull del mariner constatava l'enfilació d'un ben identificat punt de referència d'en terra amb un altre de més ençà o de més enllà, també sobre la costa.

Els pescadors anotaven les senyes dels caladors on anar de pesquera i tradicionalment els quaderns de senyes es guardaven amb gran secret i passaven de pares a fills com la més valuosa de les informacions professionals. Les senyes, o 'senyals indicadors terrestres', solen ser muntanyes i turons, campanars, xemeneies o edificis singulars ben visibles de mar endins estant. *Senya*, doncs, és mot que designa dues coses diferents però relacionades: cada punt de referència en terra i també el lloc d'en mar que és conegut i denominat per les seves senyes.

Així, per exemple, el fondo del Pedroell és una senya o un punt d'en mar conegut també com «el Pedroell». Aquesta és la senya, en singular, que situa en mar el lloc exacte des d'on es veuen alineades en perfecta enfilació dues senyes d'en terra. «Quina senya té tal calador?... Tal lloc per tal altre» —diuen els pescadors, tot donant les coordenades de situació d'un indret determinat de pesca.

*Senya* és, ben entès, un mot singular l'etimologia llatina del qual —SIGNA— ja remarca de manera ben evident el plural d'origen. El mot *senya* no designa només, doncs, el «caràcter, tret, la coneixença del qual pot servir per a reconèixer un individu, un objecte» (DIEC), sinó també 'cadascun dels referents terrestres per a la localització d'indrets mar endins determinats per la superposició visual de dues senyes o punts de referència'. Una *senya* és, doncs, un punt geogràfic que fa d'indicador, però per extensió els mariners reconeixen també com a *senya*, com a sinònim de *adreça*, 'cadascun dels llocs concrets de la mar que són referenciats per les seves senyes'.

**ser de coll fi**, ser «senyor», recte i honest, saber quedar bé. «S'ha de ser de coll fi, en aquesta vida!» (sentit a la platja de Vilanova, el 1984).

**tallar l'aixa**, en el sentit figurat d'afaitar' o 'ser afaitat' algú, i per extensió 'afaiçonar-se', 'empolainar-se', i, en conseqüència, 'fer goig' o 'abillar-la'. «Com et talla l'aixa!» és expressió marinera oïda en el sentit de «que bé que vas!» o «que bé que et van les coses!», o «com t'abillen!». En castellà seria «¡cómo te luce el pelo!». L'aixa, per escatar o ribotejar la fusta, era l'estri principal del mestre d'aixa, que feia embarcacions, i també del boter. A Vilanova, en els bons temps de l'exportació per via marítima del vi cap a Amèrica o la mar del Nord, n'hi havia molts, que feien bótes, bocois i barrils.

**tints**. Els tints són, en l'argot escolar vilanoví, els 'llapis de colors'. La denominació local ha sorgit per analogia amb els tradicionals tints de les xarxes o dels colorants a les fàbriques tèxtils del vuit-cents.

**trajo** o sector de la mar de Vilanova. Els mariners es refereixen al «trajo de llevant» o al «trajo de garbí», com a 'divisió jurisdiccional de la franja costanera', segurament per analogia amb les peces de roba —o patrons— d'un vestit abans de ser confeccionat. El DCVB, seguint Coromines al *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana* (rv, p. 525), limita la seva significació a «espai de la platja reservat per a cada barca», o sigui a la parcel·la de la sorra on varar cada embarcació. Per extensió, la gent de «Baix-a-mar» ha dividit nominalment la costa de Vilanova en dues zones: l'oriental o «trajo de llevant» i la meridional o «trajo de garbí».

**vistes**, en el sentit d'«informació visual d'algú o alguna cosa». *Anar a vistes* (DCVB, *vista*, 4.b) o *anar a fer vistes* és 'anar a informar-se visualment'. *Donar les vistes*, en el parlar mariner, és 'facilitar les senyes, o les dades, perquè el qui rep la informació es pugui situar'.

ORIOL PI DE CABANYES  
Escriptor

#### AGRAÏMENTS

Josep Ayza, Maria-Teresa Bertran, Joan-Pau Callejón, Guillem-Jordi Graells, Agustí Espriu, Xavier Orriols, Francesca Roig, Ventura Sella, Joan Veny, Queti Vinyals.

#### REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CAPDET, Pol. «Algunes particularitats del parlar vilanoví». *Diari de Vilanova* (10 juliol 2007), p. 12.
- GARCIA I SOLER, Xavier. *La vida marinera a Vilanova i la Geltrú*. Barcelona: Selecta, 1980.
- PI DE CABANYES, Oriol. «Pixarot, Pixarota». *La Nostra Mar* [Vilanova i la Geltrú: Museu del Mar], núm. 28 (juny 2009), p. 24-25.
- PUIG I ALMIRALL, Oriol. «Calar la bóta (notes per al folklore vilanoví)». A: *Actas y comunicaciones de la Iª Asamblea Intercomarcal de Investigadores del Penedès y Conca d'Òdena*. Martorell: [s. n.], 1950, p. 194-198.
- SELLA I BARRACHINA, Ventura. *Senyes de mar de mariners sitgetans*. Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans, 2009.
- SERRA, Màrius. «Endimari?». *Avui* (4 març 2010).
- TÀPIAS, Pere. *Cuines de Vilanova*. Valls: Cossetània, 2003.
- VENY, Joan. «L'equivalència acústica B = G en català: els casos de *bolera*ny 'remolí' i *boixac* 'galdiró'». A: *Miscel·lània Joan Bastardas*. Vol. 1. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989. (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes; XVIII), p. 101-127. [Reproduït a VENY, Joan. *Llengua i entorn natural*. Barcelona: Edicions 62, 2001, p. 94-131]
- VINYALS, Queti; CUATRECASAS, Blanca. «El parlar vilanoví». *08800* [Vilanova i la Geltrú: Ajuntament], núm. 35 (setembre 2000), p. 5-9.